

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2024 | 1. SZÁM
LXVI. ÉVFOLYAM

Kertész Balázs

Királyi tartózkodási hely, vásár és városi oklevéladás
a középkori Székesfehérváron

B. Halász Éva

A szlavón várnemesek családi kapcsolatai
és családi hálózata a 15. század végén és a 16. század elején

Mikó Gábor

I. Mátyás király leveleskönyve
Johann Georg Schwandtner gyűjteményében

Papp Júlia

Az 1515. évi bécsi Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés
16–19. századi képzőművészeti reprezentációja

Demeter Gábor – Tompa László

Az úrbéres lakosság életkörülményeinek differenciái
a 18. századi birtoktípusokon

Göncz László

A Muravidék hovatarozásának ügye az 1919-es békekonferencián

Farkas Kornél – Rosu Kriszta

Adalékok a művészeti javak hazahozatali tevékenységéhez 1946–1949 között

---

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, BRANKO OSTAJMER, † OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézirataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2024-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

HUN
REN

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXVI. évfolyam, 2024. 1. szám

TANULMÁNYOK

- Kertész Balázs** Királyi tartózkodási hely, vásár és városi oklevéladás. Három adalék Székesfehérvár középkori történetéhez 5
- B. Halász Éva** A szlavón várnemesek családi kapcsolatai és családi hálózata a 15. század végén és a 16. század elején 23
- Mikó Gábor** I. Mátyás király leveleskönyve Johann Georg Schwandtner gyűjteményében 35
- Papp Júlia** Az 1515. évi bécsi Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés 16–19. századi képzőművészeti reprezentációja 45
- Demeter Gábor – Tompa László** Az úrbéres lakosság életkörülményeinek differenciái a 18. századi birtoktípusokon 85
- Göncz László** A Muravidék hovatarozásának ügye az 1919-es békekonferencián 121
- Farkas Kornél – Rosu Kriszta** Adalékok a II. világháború következtében külföldre került művészeti javak 1946–1949 közti hazahozatalához 155
- ### MEGEMLEKEZÉS
- Konrád Miklós** Haraszi György (1947–2023) 185

MEGEMLEKEZÉS

HARASZTI GYÖRGY (1947–2023)

Haraszi György 1947. január 11-én született Nyíregyházán zsidó földbirtokos családban. A budapesti Rákóczi Gimnázium harmadéves diákjaként 1964-ben elnyerte történelemből az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny második díját, majd ugyanabban az évben a Magyar Televízió *Ki miben tudós?* című vetélkedőjében első helyezést ért el irodalomtörténetből. Gyárfás Endre korabeli értékelése szerint „a verstanban csupán a győztes, Haraszi György mutatott jártasságot, ő viszont még a makáma arab művelőit is ismerte”.

Humán beállítottsága ellenére az érettségi után Haraszi a Budapesti Műszaki Egyetemre iratkozott be, amelynek vegyészmérnöki karán – ahol a második év végétől népköztársasági ösztöndíjasként tanult, azaz jeles vagy kitűnő indexszel – 1970-ben diplomázott le. 1973-ban műszaki doktori fokozatot szerzett biokémiából. Az 1970-es évek elején vegyipari folyamatszabályozóként, majd némi pályamódosítással programozóként dolgozott a Pénzügyminisztérium számítóközpontjában. Szakmai továbbképzések alkalmából többször járt kiküldetésben Nyugat-Németországban, ahová 1973-ban disszidált. Münchenben szintén számítástechnikai szakértőként dolgozott, végül engedve mélyebb hajlamainak, 1974-ben beiratkozott a müncheni Ludwig-Maximilians-Universität történelem szakára. Két évig tanult itt, majd 1976-ban hazatért, és tanulmányait 1978-tól az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának történelem szakán folytatta. 1982-ben szerzett diplomát. A zsidóság és azon belül a magyarországi zsidók történelme iránti vonzalmában, vagyis végső pályaválasztásában az Országos Rabbiképző Intézetet igazgató Scheiber Sándor, az 1945 utáni magyar zsidó tudományos élet központi személyiségének hatása is közrejátszott. Judaisztikai és hebraisztikai ismereteit Hahn István, Scher Tibor és Komoróczy Géza mellett mélyítette el. 1982-től 1987-ig Budapest Főváros Levéltárában dolgozott, először csoportvezetőként, utóbb tudományos titkárként. A középkori és kora újkori magyarországi zsidóság történetének összegzését nyújtó PhD-disszertációját 2004-ben védte meg az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemen (= OR-ZSE), 2005-ben ugyanitt habilitált.

Haraszi György két megszakítással 1987-től állt a Történettudományi Intézet (= TTI) alkalmazásában munkatársként, főmunkatársként, majd 2011-től tudományos tanácsadói minőségben. A TTI-ben végzett kutatói munkája mellett számos egyéb funkciót betöltött. A teljesség igénye nélkül: 1992–1997 között az Amerikai Alapítványi Iskola főigazgatója volt; 1999–2001 között a Budapesti Európa Intézet ügyvezető igazgatóhelyettese; 1998-tól az OR-ZSE Történelem és Vallásbölcseleti tanszékén oktatott, 2006-tól tanszékvezető egyetemi tanárként. 2012-től az OR-ZSE doktori iskoláját vezette. 2011–2015 között a Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány kuratóriumi elnöke volt, 2018–2020 között az Erzsébetvárosi Zsidó Történelmi Tár kuratóriumi elnöke.

Mindezzel párhuzamosan Haraszti a tudományos könyvkiadásban is huzamos ideig és aktívan tevékenykedett. Az Osiris Kiadó *Judaika*, valamint az Attraktor Kiadó *Scripta Iudaica* sorozatszerkesztői feladatain túl számos kötetet maga szerkesztett, fordításokat ellenőrzött szakmailag és vetett egybe az eredetivel, az előbbi két kiadón kívül a Múlt és Jövő Kiadó számára is, amelynek azonos nevű folyóiratánál a történelmi tárgyú cikkekért volt felelős.

Haraszti György a TTI kora újkori osztályán dolgozott, de történetírói munkásságának sajátossága, hogy a magyar zsidó múlt egészére kiterjedt. Doktori disszertációja átfogó története a magyarországi zsidóságnak, „a kezdetektől az ortodoxia és neológia szétválásáig”, vagyis 1869-ig.¹ Disszertációja külön kötetben nem látott napvilágot, talán mert annak több részeredményét korábban tanulmányokban már közzétette. Az utóbbiak, illetve a belőlük kifejlődött disszertáció olyan szintetizáló képet nyújtó írások, amelyek a magyarországi zsidók középkori és kora újkori történetének kutatói számára megkerülhetetlenek.² Elsődleges szakterülete mellett azonban Haraszti a 19–20. századdal is foglalkozott. Időtálló szaktanulmányai jelentek meg az 1848-as zsidóösszeírásról,³ a neológ Pesti Izraelita Hitközség hagyományosabb szellemiségű hívei számára 1870–1873 között emelt Rumbach utcai zsinagógáról;⁴ a zsidó vallású vagy származású (nagy)polgárság jótékonyági gyakorlatáról a neoabszolutizmustól a vészkorszakig terjedő időszakban;⁵ az 1920. évi *numerus clausus* törvény (1920. évi XXV. tc.) korlátozásai miatt külföldi egyetemre kényszerülő magyar zsidó diákokról;⁶ az úgynevezett *Auschwitzi jegyzőkönyv* létrejöttének és terjesztésének körülményeiről;⁷ illetőleg a holokausztot túlélte magyar zsidók 1945–1957 közötti történetéről.⁸

- 1 Haraszti György: *A magyarországi zsidóság rövid története. A kezdetektől az ortodoxia és neológia szétválásáig*. Bp., 2004. [PhD-disszertáció.] <https://www.or-zse.hu/phd/haraszti-doktori.pdf>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. január 10.)
- 2 A teljesség igénye nélkül lásd Haraszti György: *Szefárd zsidók Magyarországon a kezdetektől a török uralom megszűnéséig*. In: *Hetven év. Emlékkönyv dr. Schweitzer József születésnapjára*. Szerk. Landeszman György – Deutsch Róbert. Bp., 1992. 80–93.; Haraszti György: *A magyarországi zsidóság rövid története a kezdetektől a XVIII. század végéig*. In: *Magyar megfontolások a Soáról*. Szerk. Hamp Gábor – Horányi Özséb – Rábai László. Bp.–Pannonhalma, 1999. 39–59.; Haraszti György: *A zsidóság Közép-Kelet-Európában az első ezredfordulón*. In: *1100 éves együttélés. A magyar és magyarországi zsidóság a haza és a fejlődés szolgálatában*. Szerk. Püspöki Nagy Péter. Bp., 2001. 63–100.
- 3 Haraszti György: *Az 1848. évi magyarországi zsidóösszeírás háttere és mozgatórugói*. In: uő: *Két világ határán*. Bp., 1999. 185–219.
- 4 Haraszti György: *Két világ határán. Tradíció és modernitás. A Rumbach utcai zsinagóga és hívei*. In: uő: *Két világ határán*, 149–184.
- 5 Haraszti György: *Zsidó jótékonyág és mecenatúra a századfordulón*. In: uő: *Két világ határán*, 239–281. Címével ellentétben a tanulmány, amint azt szerzője is jelzi írása elején, a 19. század derekától 1944-ig tárgyalja a kérdést.
- 6 Haraszti György: *Kényszerperegrináció az első világháború után*. In: *Homályzónák. Felvilágosodás és liberalizmus. Tanulmányok Kecskeméti Károly 80. születésnapjára*. Szerk. Borsi-Kálmán Béla. Bp., 2013. 201–211.
- 7 Haraszti György: *Az égő titok. Az „Auschwitzi jegyzőkönyv(ek)ről” 60 év elteltével*. In: *Az Auschwitzitzi jegyzőkönyv*. Szerk. uő. Bp., 2005. 5–72.
- 8 Haraszti György: *Lejtmenetben. A magyarországi zsidóság vészkorszak utáni első 12 éve. Múlt és Jövő 18 (2007) 4. sz. 4–29.*

Az 1980-as évek második felétől az 1990-es évek végéig írt tanulmányaiból Haraszti a Múlt és Jövő Kiadónál 1999-ben kiadott kötetben nyújtott válogatást.⁹ Ezt öt évvel később egy, a holokauszt 60. évfordulója alkalmából megjelent, a főváros zsidó temetőit és a középkorból fennmaradt sírköveit bemutató album követte,¹⁰ majd 2008-ban egy bibliográfiai kiadvány a hitközségi monográfiákról és zsidó helytörténeti tanulmányokról.¹¹ Legambiciózusabb műve, pontosabban annak első kötete 2014-ben látott napvilágot a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet kiadásában. A *Pannóniától Magyarorszáig. A magyarországi zsidóság annotált kronológiája az előidőktől napjainkig* című, hatkötetesre tervezett opus első, az eseményeket *A kezdetektől az ország három részre szakadásáig*¹² nyomon követő rész folytatásai a szerző életében már nem jelenhettek meg.

Nem tudom, ez volt-e a nagy mű, amiről Haraszti álmodott, vajon álmai szerint a nagy mű eredetileg is ezt a formát öltötte volna. Ha belegondolok, hogy egyéb tevékenységei mellett mennyi ideje maradt kutatómunkára és írásra, illetve – és talán még inkább – mit rótt fel Raphael Patai angol nyelvű, a magyarországi zsidóság történetét bemutató könyvének,¹³ nevezetesen, hogy nem tudta visszatükrözni „a százfelé áramló magyar zsidó élet teljes komplexitását”, és képtelennek mutatkozott „a totális ábrázolásra”,¹⁴ úgy elképzelhetőnek tartom, hogy az egyébként is eseményközpontú Gyuri hamar ráébredt: a kronológia lesz az a forma, amelynek révén kutatási tervének legalább egy részét meg tudja valósítani. Azt is felismerhette, hogy a minden részlet részletekbe menő kibontására való – terjedelmüket tekintve olykor kétharmadrészt lábjegyzetekből álló tanulmányaiban rendre megnyilvánuló – hajlamának is ez a műfaj felel meg legjobban.

Az eredeti tervek szerint a sorozat időrendben ötödik, az 1918–1945-ös évekre kiterjedő, *Ezüstkor, vaskor, pusztulás* című kötetének kéziratát Haraszti röviddel halála előtt zárta le. Posztumusz műként, terjedelme miatt két kötetben idén jelenik meg a TTI társkiadásában.¹⁵ Ez lesz talán Gyuri legjobb könyve.

Konrád Miklós

9 Lásd Haraszti: *Két világ határán*.

10 Haraszti György: *Zsidó síremlékek Budapesten*. Bp., 2004.

11 Haraszti György: *Hágár országában. Hitközség-történeti monográfiák, [nagyobb] helytörténeti tanulmányok és leírások a történeti Magyarország zsidó közösségeiről*. Bp., 2008.

12 Haraszti György: *Pannóniától Magyarorszáig. A magyar zsidóság annotált kronológiája az előidőktől napjainkig. I. Hágár földjén. A kezdetektől az ország három részre szakadásáig*. Bp., 2014. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.)

13 Raphael Patai: *The Jews of Hungary. History, Culture, Psychology*. Detroit, 1996.

14 Haraszti György: A zsidó történetírás nehézsége, avagy egy illúzió fogságában. In: uő: *Két világ határán*, 283., 292.

15 Munkacíme: Haraszti György: *Pannóniától Magyarorszáig. II. A Kárpát-medencei zsidóság annotált kronológiája 1918 és 1945 között. Ezüstkor, vaskor, pusztulás*. [Bp., 2024. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.)]

CONTENTS

STUDIES

- Balázs Kertész** Royal Stay, Fair and City Charters Three Additions to the Medieval History of Székesfehérvár 5
- Éva B. Halász** Family Relations and Family Networks of Slavonic Nobles in the Late 15th and Early 16th Centuries 23
- Gábor Mikó** The Letter Book of King Matthias I. in the Collection of Johann Georg Scwandtner 35
- Júlia Papp** Representation of the Habsburg–Jagello Double Engagement in Vienna in 1515 in 16th–19th Century Art 45
- Gábor Demeter – László Tompa** Differences in the Living Conditions of the Serf Population on 18th Century Estates 85
- László Göncz** The Issue of the Muravian Region at the 1919 Peace Conference 121
- Kornél Farkas – Kriszta Rosu** The Recovery of Hungarian Art Objects Displaced during WORLD WAR II, in the Period between 1946 and 1949 155

IN MEMORIAM

- Miklós Konrád** György Haraszti (1947–2023) 185
-

E számunk szerzői

Demeter Gábor, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK TTI, Délkelet–Európa története osztály ● Farkas Kornél, történész–főmuzeológus, Szépművészeti Múzeum ● Göncz László, történész, nyugalmazott tudományos munkatárs, Nemzetiségi Kutatóintézet Lendvai Kutatócsoport [Ljubljana] ● B. Halász Éva, tudományos főmunkatárs, HUN–REN – Magyar Nemzeti Levéltár – Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievisztikai Kutatócsoport ● Kertész Balázs, tudományos főmunkatárs, Városi Levéltár és Kutatóintézet [Székesfehérvár] ● Konrád Miklós, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK TTI, Újkori osztály ● Mikó Gábor, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK, Magyar Medievisztikai Kutatócsoport; egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori Történeti Tanszék ● Papp Júlia, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK Művészettörténeti Intézet, 19. századi építészeti és képzőművészeti osztály ● Rosu Kriszta, művészettörténész ● Tompa László, segédlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

(HUN–REN BTK TTI = HUN–REN [Magyar Kutatási Hálózat] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

HUN–REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

**HUN
REN**

**BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET**

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

9 770040 963009

24001